

РОЗДІЛ 1. ЕКОНОМІКА

РОЗВИТОК АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУDEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE
UNDER MARTIAL LAW

Стаття присвячена аналізуванню та оцінці впливу воєнних дій на розвиток агропромислового комплексу України. В умовах воєнного стану, що склалися в певний період історії країни, агропромисловий сектор став сферою особливого інтересу та важливою аспектною проблемою для держави. Дослідження включає в себе аналіз змін у виробництві сільськогосподарської продукції, постачання продовольства на внутрішній ринок та експорт. Також розглядається вплив війни на інвестиції в аграрний сектор та структурні зрушення у галузі. В роботі проаналізовано, як державні та галузеві стратегії спрямовані на забезпечення стійкості та розвитку агропромислового комплексу в умовах воєнного конфлікту. Особлива увага приділяється державним програмам підтримки сільського господарства та механізмам регулювання цінової ситуації на продукти харчування. Висвітлено результати досліджень та аналізу стану справ у сфері агропромислового комплексу, що є актуальними для визначення стратегічних напрямків розвитку в умовах воєнного конфлікту, що слугує джерелом інформації для фахівців, дослідників, які займаються аналізом та розвитком агропромислового сектору України в нестабільних умовах воєнного стану.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, Україна, воєнний конфлікт, сільське господарство, економічний розвиток, стійкість, стратегія розвитку, аналіз, економічний вплив.

This scientific work is devoted to the analysis and assessment of the impact of the military conflict on the development of the agro-industrial complex of Ukraine. In the conditions of martial law, which developed in a certain period of the country's history, the agro-industrial sector became a sphere of special interest and an important aspect problem for the state. The work considered the impact of the military conflict on agriculture, the food industry, trade and the economy in general. The study includes an analysis of changes in the production of agricultural products, the supply of food to the domestic market and exports. The impact of the war on investments in the agricultural sector and structural changes in the industry is also considered. The work analyzes how state and industry strategies are aimed at ensuring the stability and development of the agro-industrial complex in the conditions of a military conflict. Special attention is paid to state agricultural support programs and mechanisms for regulating the price situation for food products. The scientific work highlights the results of research and analysis of the state of affairs in the field of agro-industrial complex, which are relevant for determining the strategic directions of development in the conditions of a military conflict. This work serves as a source of information for specialists, researchers and decision-makers who are engaged in the analysis and development of the agro-industrial sector of Ukraine in the unstable conditions of martial law. Strategies to ensure food security under martial law require a comprehensive approach, including crop diversification, the development of efficient storage and transportation systems, and support for small farmers. Opportunities for the development of the agricultural sector under martial law include modernization of technologies, diversification of production, and active investment. The best way to ensure the support and development of Ukraine's agricultural sector in the context of military operations is a systematic approach that takes into account all aspects of production, social security and sustainable development of the industry.

Key words: agro-industrial complex, Ukraine, military conflict, agriculture, economic development, sustainability, development strategy, analysis, economic impact.

УДК 342.1

DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastruct78-1>

Дрималовська Х.В.

к.е.н., старший викладач
кафедри менеджменту
і міжнародного підприємництва,
Національний університет
«Львівська політехніка»

Сінельникова К.О.

студентка,
Національний університет
«Львівська політехніка»

Drymalovska Khrystyna

National University «Lviv Polytechnic»

Sinyelnikova Ksyeniya

National University «Lviv Polytechnic»

Постановка проблеми. Агропромисловий комплекс є фундаментальною складовою української економіки та гарантом національної продовольчої безпеки. Проте в останні роки Україна переживає складний період внаслідок активних воєнних дій на сході та півдні країни. Ця ситуація породжує численні проблеми та виклики для агропромислового сектору та загрожує його сталому розвитку. Воєнний стан призводить до обмеження доступу до земель та інфраструктури, що ускладнює виробництво сільськогосподарської продукції. Тому постає питання створення умов стійкої продовольчої безпеки в умовах воєнного стану на основі розроблення та впровадження ефективних стратегій, інструментів та заходів, спрямованих на забезпечення сталого розвитку галузі, підтримки

сільських громад, підвищення продуктивності, залучення інвестицій тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У нижче наведених працях дослідників Кваші С.М. [3], Халізова Д.В. [6], Іванової Г.С. [7] детально розглядаються аспекти щодо дослідження сутності поняття агропромислового комплексу, вивчення впливу факторів на забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнних реалій, відведення важливої ролі запровадження аграрних інновацій у даний сектор. Крім того, ключові стратегії та практичні заходи забезпечення продовольчої безпеки наведено у [1–5].

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у: аналізуванні впливу воєнного стану на агропромисловий комплекс України та визначенні

основних факторів, що обмежують розвиток галузі в умовах воєнного стану; визначенні стратегії та практичних заходів для забезпечення продовольчої безпеки; аналізуванні соціально-економічних наслідків воєнного стану для сільських громад та виокремленні заходів для їх підтримки; ідентифікуванні можливостей для розвитку агропромислового сектору в умовах воєнного стану, включаючи модернізацію, диверсифікацію та залучення інвестицій.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Під агропромисловим комплексом доцільно розуміти «сукупність ланок народного господарства (галузей, підгалузей, виробничих підприємств, організацій), діяльність яких тісно пов'язана з виробництвом, зберіганням, транспортуванням, переробкою та збутом продукції» [7]. Агропромисловий комплекс України зіштовхнувся із серйозними викликами, спричиненими широкомасштабною військовою агресією зі сторони росії 24 лютого 2022 року. Тому перший аспект дослідження полягає в аналізуванні впливу воєнного конфлікту на виробництво сільськогосподарської продукції. Використовуючи статистичні дані за останні п'ять років, було проведено порівняльний аналіз обсягів виробництва основних культур, таких як зернові культури, олійні культури та овочі (табл. 1).

Як видно з табл. 1, воєнний конфлікт призвів до зменшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції в усіх основних категоріях. Це створює серйозні виклики для забезпечення продовольчої безпеки та внутрішнього ринку, що супроводжуються, насамперед, знищенням або недоступністю сільськогосподарських земель, зменшенням кількості робочої сили, зростанням витрат на логістику тощо [6].

Воєнний стан впливає на агропромисловий комплекс країни в різних аспектах, обмежуючи його розвиток через різні фактори. Декілька ключових аспектів може бути враховано при аналізі впливу воєнного конфлікту на агропромисловий сектор України, зокрема:

– пошкодження інфраструктури: воєнний конфлікт може призвести до значних пошкоджень інфраструктури, такої як дороги, залізниці, порти і сховища. Це ускладнює транспортування

сільськогосподарської продукції від полів до ринків і експорту;

– втрати виробництва: знищення або пошкодження обладнання та інфраструктури може призвести до значних втрат у виробництві, а також обмежити можливості для нового виробництва. Це може суттєво позначитися на виробництві продуктів та зменшити доходи сільськогосподарських підприємств;

– економічна нестабільність: економічна нестабільність, спричинена воєнним конфліктом, може призвести до зменшення доступності кредитів та інвестицій для сільськогосподарських підприємств, обмежуючи їх можливості для модернізації та розвитку;

– втрати робочої сили: воєнний конфлікт може зумовити втрати робочої сили через евакуації, поранення та смертні випадки. Це може призвести до нестачі робочої сили для проведення сільськогосподарських операцій, що може вплинути на обсяги виробництва;

– обмеження доступу до ринків: виникнення обмежень в зовнішній та внутрішній торгівлі може ускладнити продаж сільськогосподарської продукції, збільшуючи запаси продукції та зниження цін;

– несприятливий валютний курс: валютні коливання можуть негативно позначитись на сільськогосподарському секторі України зростання вартості імпортного обладнання та ресурсів, підвищення цін на продукцію, Зниження конкурентоспроможності на зовнішніх ринках, погіршення фінансової стійкості підприємств.

Для подолання цих викликів уряд України може вживати заходів для відновлення інфраструктури, надання фінансової підтримки сільськогосподарським підприємствам, забезпечення безпеки робочого персоналу та сприяння розвитку внутрішнього та зовнішнього ринків [2].

Другий аспект дослідження стосується забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного конфлікту. Це є важливим завданням, що вимагає ретельного аналізу та впровадження конкретних стратегій та практичних заходів. Ось кілька можливих стратегій та практичних заходів (табл. 2).

Загалом, поєднання цих стратегій та практичних заходів може сприяти продовольчій безпеці в

Таблиця 1

Обсяги виробництва основних культур за останні в Україні 5 років, тис. т. [1]

Рік	Зернові культури	Олійні культури	Овочеві культури
2017	61916,7	18411,4	9286,3
2018	70056,5	21439,7	9440,2
2019	75143,2	22291,8	9687,6
2020	64933,4	18501,1	9652,8
2021	86010,4	22896,9	9935,2
2022	53900,1	17500,2	7511,01

Таблиця 2

Стратегії та практичні заходи забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану [3]

№ п/п	Стратегії	Практичні заходи
1.	Резервування продовольчих ресурсів	Розробка та впровадження системи резервування стратегічних продовольчих ресурсів.
		Створення резервів зернових, нафти, м'яса та інших ключових продуктів.
2.	Захист інфраструктури	Забезпечення безпеки та цілісності сільськогосподарської інфраструктури.
		Вдосконалення системи захисту від екологічних та техногенних катастроф.
3.	Розвиток місцевого виробництва	Сприяння розвитку малих сільських господарств та місцевих виробників.
		Підтримка ініціатив для місцевого виробництва продуктів харчування.
4.	Розширення аграрного виробництва	Збільшення площі сільськогосподарських угідь та стимулювання нових технологій виробництва.
		Розробка і впровадження програм підтримки для фермерів і сільгоспвиробників.
5.	Диверсифікація джерел постачання	Збільшення різноманітності джерел постачання продуктів харчування.
		Залучення нових партнерів і розширення торговельних відносин.
6.	Моніторинг і оцінка продовольчої ситуації	Розробка систем моніторингу та оцінки продовольчої ситуації в реальному часі.
		Впровадження систем передбачення ризиків та стратегій реагування.
7.	Сприяння інноваціям	Фінансова підтримка для досліджень та інновацій в аграрному секторі.
		Запровадження нових технологій для підвищення ефективності виробництва.
8.	Освіта і підвищення кваліфікації	Забезпечення доступу до освіти та підвищення кваліфікації для фахівців у сільському господарстві.
		Стимулювання інновацій в галузі аграрного менеджменту.

умовах воєнного стану. Однак важливо забезпечити їхнє взаємодоповнення та ефективно використання ресурсів для досягнення оптимальних результатів. Воєнний стан завжди має серйозні соціально-економічні наслідки для сільських громад. Спільні зусилля у вирішенні цих проблем можуть допомогти забезпечити стабільність і відновлення. Пріоритетом в таких умовах є забезпечення захисту та допомоги мешканцям сільських громад. Зусилля з інтеграції внутрішньо переміщених осіб, відновлення освіти та медичної допомоги, а також створення нових робочих місць можуть допомогти зберегти соціальну стабільність. Нижче наведено аналіз та можливі заходи для підтримки сільських громад у таких умовах [4]:

Соціальні наслідки:

1. Міграція населення:

Аналіз: Загострення конфлікту може призводити до масової міграції населення, що впливає на соціальні структури та робочу силу.

Заходи: Розвиток програм для інтеграції внутрішньо переміщених осіб, надання житла, медичних та освітніх послуг.

2. Погіршення умов освіти:

Аналіз: Зниження якості освіти через знищення шкіл та втрату кваліфікованих вчителів.

Заходи: Реконструкція та відновлення освітніх закладів, надання підтримки педагогічним кадрам, розвиток дистанційної освіти.

3. Погіршення стану здоров'я:

Аналіз: Зменшення доступу до медичної допомоги, нестача лікарських засобів.

Заходи: Організація мобільних медичних бригад, забезпечення ліками та медичним обладнанням.

Економічні наслідки:

1. Знищення сільськогосподарської інфраструктури:

Аналіз: Втрати об'єктів сільськогосподарського виробництва, зменшення врожаю.

Заходи: Фінансова підтримка для відновлення сільськогосподарських об'єктів, надання сільськогосподарським підприємствам кредитів та субсидій.

2. Втрати робочої сили та розвиток безробіття:

Аналіз: Втрати робочих місць через знищення підприємств та низьку економічну активність.

Заходи: Створення програм зайнятості, підтримка малих підприємств, стимулювання нових робочих місць.

3. Погіршення фінансової стійкості:

Аналіз: Зменшення обсягів виробництва та обігу грошей, збільшення боргового тягаря.

Заходи: Фінансова підтримка для підприємств, податкові пільги, розвиток місцевих економічних ініціатив.

4. Призупинення інфраструктурних проєктів:

Аналіз: Відкладення або зупинення інфраструктурних проєктів через невизначеність ситуації.

Заходи: Прийняття заходів для відновлення та продовження інфраструктурних робіт, пошук альтернативних джерел фінансування.

5. Збільшення рівня бідності:

Аналіз: Зростання кількості людей, які опиняються в умовах бідності через втрати робочих місць та економічні труднощі.

Заходи: Розвиток програм соціальної підтримки, надання матеріальної допомоги та соціальних послуг.

6. Зниження інвестиційного потенціалу:

Аналіз: Зменшення інтересу інвесторів через невизначеність та ризики.

Заходи: Розробка програм для залучення інвестицій, створення інвестиційної привабливості для регіону.

Загальні заходи:

1. Розробка та впровадження комплексних програм відновлення: розробка стратегій відновлення для сільських громад; впровадження і моніторинг різних заходів для підтримки економічного та соціального відновлення.

2. Сприяння соціальному партнерству: залучення громадських організацій, неприбуткових організацій та владних структур для спільної реалізації програм.

3. Інтеграція в міжнародні програми підтримки: вступ до програм та фондів міжнародної підтримки для забезпечення додаткових ресурсів для відновлення.

4. Забезпечення інформаційної прозорості: створення умов доступу до інформації про можливість підтримки та участь громад у прийнятті рішень.

Аналіз та визначення заходів повинні бути гнучкими та адаптованими до конкретних умов кожної сільської громади в контексті воєнного стану. Успішність підтримки буде залежати від врахування унікальних викликів та потреб кожної громади [4].

Розвиток агропромислового сектору в умовах воєнного стану може вимагати стратегічного підходу та інноваційних заходів для забезпечення продовольчої безпеки та збільшення ефективності виробництва, що можлива у разі впровадження наступних комплексних заходів:

1. Модернізація технічної інфраструктури:

– Інтеграція сучасних технологій: використання сучасних технологій вирощування, таких як сільськогосподарські дрони, IoT-прилади та системи аналізу даних для оптимізації виробництва.

– Механізація та автоматизація: застосування сучасних сільгосптехнічних засобів для підвищення продуктивності та зменшення залежності від ручної праці.

2. Диверсифікація вирощування:

– Впровадження нових культур: вивчення та вирощування нових культур з метою диверсифікації виробництва та підвищення стійкості до різних факторів.

– Підтримка сільськогосподарських кооперативів: створення та підтримка кооперативних

об'єднань для спільного виробництва, збуту та обміну ресурсами.

3. Залучення інвестицій:

– Створення інвестиційних пулів: організування спеціальних інвестиційних фондів для підтримки сільськогосподарських проектів та нововведень.

– Залучення іноземного капіталу: розвиток програм та ініціатив для привертання уваги іноземних інвесторів до агропромислового сектору [5].

Висновки з проведеного дослідження.

Дослідження впливу воєнного стану на агропромисловий комплекс України виявило низку важливих аспектів, що обмежують розвиток галузі в умовах конфлікту. Основні фактори включають збитки від військових дій, обмеження доступу до земельних ресурсів, складнощі в забезпеченні безпеки та стійкості виробництва. Стратегії для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану вимагають комплексного підходу, що включає диверсифікацію культур, розробку ефективних систем зберігання та транспорту продукції, а також підтримку малих фермерів. Аналізування соціально-економічних наслідків воєнного стану для сільських громад підкреслює важливість розробки заходів для підтримки цих громад, зокрема в галузі соціальної інфраструктури та доступу до освіти та охорони здоров'я.

Можливості для розвитку агропромислового сектору в умовах воєнного стану включають модернізацію технологій, диверсифікацію виробництва та активне залучення інвестицій. Важливою є також підтримка міжнародної співпраці та отримання допомоги для забезпечення сталості агропромислового комплексу. Оцінка ефективності заходів державного регулювання та підтримки агропромислового сектору в умовах воєнного стану показує необхідність подальшого удосконалення механізмів державної підтримки та регулювання для забезпечення ефективного функціонування галузі під час кризових ситуацій. Оптимальний шлях забезпечення підтримки та розвитку агропромислового комплексу України в умовах воєнних дій полягає в системному підході, що враховує всі аспекти виробництва, соціального забезпечення та сталого розвитку галузі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Статистичний щорічник України 2022. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_22_u.pdf (дата звернення: 12.05.2024).

2. Бізнес в умовах війни: хто зазнав найбільших втрат та як відновлюються підприємства. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/23/684549/> (дата звернення: 12.05.2024).

3. Кваша С.М. Заходи аграрної політики в забезпеченні продовольчої безпеки. *Продовольча та*

екологічна безпека у воєнний і післявоєнний часи: правові виклики для України та світу: тези доповідей учасників міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 16 вересня 2022 р. Київ, 2022. С. 17–23.

4. Особливості бюджетного процесу в умовах воєнного стану. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14654> (дата звернення: 12.05.2024).

5. Підтримка аграрного сектору в умовах воєнного стану. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/213396_pdtrimka-agrarnogo-sektoru-v-umovakh-vonnogo-stanu-shcho-varto-znati (дата звернення: 12.05.2024).

6. Халізів Д.В. Розвиток аграрного сектору економіки в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Вип. 78: ч. 1. С. 286–290.

7. Іванова Г.С. Правове регулювання діяльності агропромислового комплексу в умовах воєнного стану. *Правові виклики сучасності: матеріали круглого столу*, м. Харків, 20 грудня 2022 р. Харків, 2022. С. 19–23.

REFERENCES:

1. Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy 2022 [Statistical Yearbook of Ukraine 2022]. Available at: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_22_u.pdf (accessed May 12, 2024).

2. Biznes v umovakh viiny: khto zaznav naibilshykh vtrat ta yak vidnovliuetsia pidpriemstva [Business during the war: who suffered the greatest losses

and how companies are recovering]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/23/684549/> (accessed May 12, 2024).

3. Kvasha S.M. (2022) Zakhody ahrarynoyi polityky v zabezpechenni prodovolchoi bezpeky [Agricultural policy measures to ensure food security]. *Prodovolcha ta ekolohichna bezpeka u voienniy i pisliavoiennyi chasy: pravovi vyklyky dlia Ukrainy ta svitu: tezy dopovidei uchasyukiv Mizhnarodna naukovo-praktichna konferenciya* (Kyiv, September 16th, 2022). (in Ukrainian)

4. Osoblyvosti biudzhethnoho protsesu v umovakh voiennoho stanu [Features of the budget process under martial law]. Available at: <https://decentralization.gov.ua/news/14654> (accessed May 12, 2024).

5. Pidtrymka ahrarynoho sektoru v umovakh voiennoho stanu [Supporting the agricultural sector under martial law]. Available at: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/213396_pdtrimka-agrarnogo-sektoru-v-umovakh-vonnogo-stanu-shcho-varto-znati (accessed May 12, 2024).

6. Khalizov D.V. (2023) Rozvytok ahrarynoho sektoru ekonomiky v umovakh voiennoho stanu [Development of the agrarian sector of the economy under martial law]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, vol. 78 (1), pp. 286–290. (in Ukrainian)

7. Ivanova H.S. (2022) Pravove rehuliuвання diialnosti ahropromyslovoho kompleksu v umovakh voiennoho stanu [Legal regulation of the agro-industrial complex under martial law]. *Pravovi vyklyky suchasnosti: materialy kruhloho stolu* (Kharkiv, December 20th, 2022). (in Ukrainian)